

PERRY ANDERSON
Mutlakıyetçi Devletin Kökenleri

PERRY ANDERSON 1938'de Londra'da doğdu. Savaş yıllarını ABD'de geçirdikten sonra ailesiyle birlikte İrlanda'ya taşındı. 1956 yılında gittiği Oxford'da Rus ve Fransız dilleriyle ilgilendi. İngiliz Yeni Sol'u içerisindeki önemli simalardan biri olarak uzun yıllardır *New Left Review*'un editörlüğünü yürüten Anderson, Verso Yayınevi'nin kurulmasına katkıda bulundu. *Batı Marksizmi Üzerine Düşünceler* (2004), *Postmodernitenin Kökenleri* (2002), *Tarihten Siyasete Eleştiri Yazıları* (2003), *Antikiteden Feodalizme Geçişler* (2017) adlı kitapları da İletişim Yayınları tarafından yayımlandı.

Lineages of the Absolutist States

© 1974 NLB

Bu kitabın yayın hakları Verso Edition NLB'den alınmıştır.

İletişim Yayınları 3300 • Tarih Dizisi _174

ISBN-13: 978-975-05-3503-1

© 2023 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2023, İstanbul

EDITÖR Mehmet Atala, Kerem Ünüvar

KAPAK Suat Aysu

KAPAK RESMİ "Las Meninas" (Nedimeler), Velazquez, 1656

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Deniz Eroğlu

DIZİN Berkay Üzüm

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldrımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

PERRY ANDERSON

Mutlakıyetçi Devletin Kökenleri

Lineages of the Absolutist States

ÇEVİREN

Uygur Kocabaşoğlu

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	7
I. Batı Avrupa.....	13
1. Batı'da Mutlakıyetçi Devlet.....	15
2. Sınıf ve Devlet: Dönemlendirme Sorunları.....	39
3. İspanya.....	53
4. Fransa.....	75
5. İngiltere.....	99
6. İtalya.....	125
7. İsveç.....	151
II. Doğu Avrupa.....	167
1. Doğu'da Mutlakıyetçilik.....	169
2. Soyluluk ve Monarşi: Doğu'daki Farklılık.....	191
3. Prusya.....	205
4. Polonya.....	241
5. Avusturya.....	259
6. Rusya.....	285
7. Darüüslâm.....	313

III. Sonuçlar	341
İki Not	373
A. Japon Feodalizmi	375
B. “Asya Tipi Üretim Tarzı”	397
DİZİN	469

Önsöz

Bu çalışmanın amacı Avrupa’da Mutlakıyetçi Devletin doğasını ve gelişmesini karşılaştırmalı olarak incelemeyi denemektir. Geçmişin bir yansıması olarak bu işin genel niteliği ve sınırlılıkları, önceki çalışmanın önsözünde açıklanmıştı.¹ Buna, bu ciltte ele alınacak incelemenin tarihsel maddecilikle ilişkisine ait bazı muayyen düşünceler eklenebilir. Mutlakıyetçiliğin Marksist bir incelemesi olarak algılanması beklenen bu çalışma, normal olarak birbirinden oldukça uzak duran Marksist söylemin iki farklı düzlemi arasına bilinçli olarak yerleştirilmiştir. Marksist tarihçilerin, artık etkileyici bir araştırma külliyyatının sahibi olan yazarların, her zaman çalışmalarının ortaya koyduğu kuramsal sorunların imlemeleriyle doğrudan ilgilenmemiş olmaları son on yılların genel bir olgusudur. Aynı zamanda, tarihsel maddeciliğin temel kuramsal sorunlarını açıklamayı ya da çözmeyi amaçlamış olan Marksist düşünürler, çoğu kez bunu tarihçilerin ortaya koymuş oldukları muayyen ampirik konulardan bir hayli uzak durarak yapmışlardır. Burada, her ikisi arasında ortak bir zemin araştırma girişiminde bulunulmuştur. Bu girişimin yalnızca olumsuz bir örnek teşkil ederek de yararlı olabileceği düşünülebilir. Her halü kârda, bu çalışmanın hedefi, Avrupa Mutlakıyetçiliğinin “genelde” ve “özelde” eşzamanlı olarak incelemektir: yani, hem Mutlakıyetçi Devlet’in temel tarihsel kategorisini oluşturan “katıksız” yapıları; hem de Ortaçağ sonrası Avrupa’nın muayyen ve birbirinden farklı monarşilerinin temsil ettiği “katışık” farklılıkları incelemektir. Bu iki gerçeklik düzeyi, geleneksel olarak bugün Marksist yazının pek çoğunda önemli bir boşlukla birbirinden ay-

1 *Passages from Antiquity to Feodalism*, Londra, 1974, s. 7-9 [*Antikiteden Feodalizme Geçişler*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları, 2018].

rlmıtır. Bir yandan, yalnızca mutlakıyetçi devlet için değil eşit ölçüde burjuva devleti ya da kapitalist devlet için de, bunların geçerli farklılıkları dik-kate alınmadan “soyut” genel modeller kurulmakta ya da varsayılmakta; öte yandan “somut” yerel olaylar, bunların karşılıklı imlemeleri ve birbirine bağ-lı olmaları dikkate alınmadan keşfedilmektedir. Bu iki yordam arasındaki ge-leneksel ikilem, kuşkusuz, gerçek yörüngeleri ya da biçimleri büyük ölçüde değişimin sonucuna bağlı olan muayyen olayların ve kurumların çok çeşitli ampirik koşullar altında, deyim yerindeyse “üstünde”, işlerlik kazandığı şek-lindeki anlaşılabilir yaygın bir inançtan kaynaklanmaktadır. Bilimsel yasalar –şayet bu nosyon kabul edilebilirse– yalnızca evrensel kategoriler için geçerli kabul edilir: tekil nesnel rastlantısal telakki edilir. Bu ayrımın pratik sonuç-ları, çoğu kez, tarihsel gerçeklikten o denli uzak olan, bu nedenle de hiçbir açıklayıcı gücü olmayan mutlakıyetçi devlet, burjuva devrimi ya da kapitalist devlet gibi genel kavramları ortaya çıkarır. Bu arada –sınırlı alanlar ya da dö-nemlere hasredilen– belirli çalışmalar, bunun aksine, herhangi bir evrensel kuramı geliştirme ya da mükemmelleştirmede başarısız olurlar. Bu çalışmanın varsayımı, tarihsel açıklamada, farklı türden irdelemeleri –“uzun-dönem”e karşı “kısa-dönem”, ya da “somut”a karşı “soyut”u– birbirinden ayıran, zo-runluluk ya da tesadüfilik arasında kesin bir çizgi olmadığıdır. Yalnızca, –tarihsel araştırma ile belirlenen– bilinenle bilinmeyenin var olduğudur: ikincisi tek tek olayların ya da bütüncül yapıların hareket yasaları olabilir. Her ikisi de, ilkesel olarak, nedenselliklerinin yeterli bilgisini denemeye eşit derecede müsaittir. (Uygulamada mevcut tarihsel kanıtlar çoğu kez o kadar yetersiz ya da çelişkili olabilir ki kesin hükümlere varmak mümkün değildir: ancak bu anlayabilme ile değil, belgeleyebilme ile ilgili bir sorundur.) Bura-da üstlenilen çalışmanın temel amaçlarından birisi böylelikle Marksist ya-zında çoğu kez mazeretsiz bir şekilde birbirinden ayrılmış olan ve tarih ala-nında rasyonel ve denetlenebilir bir kuram oluşturabilme kapasitesini zayıf-latan bu iki yansıma düzenini bir arada gerilim içinde tutmaya çalışmaktır.

Aşağıdaki çalışmanın aslı amacı, konunun ortodoksa ele alınışından kaynaklanan üç anomali ya da zıtlıkla damgalanmıştır. Bunlardan birinci-si, Mutlakıyetçiliğe atfedilen, buna giriş mahiyetinde olan çalışmanın doğa-sında açıkça ifade edilmese de anlaşılabilen, gereğinden uzun bir geçmiştir. İkinci olarak, bu sayfalarda irdelenen kıtanın –Avrupa’nın– sınırları içinde, daha önce yapılan feodalizm tartışmasında olduğu gibi, Batı ve Doğu bölge-lerine eşit ve tamamlayıcı yer vermeye yönelik, görece sistemli bir çaba gös-terilmiş olmasıdır. Bu itirazsız kabul edilebilecek bir şey değildir. Her ne ka-dar Batı ve Doğu Avrupa arasındaki fark, harcıâlem entelektüel bir düşün-ceyse de, çok ender olarak dolaysız ve devamlı tarihsel bir çalışmanın konu-su olmuştur. Avrupa tarihi üzerine ciddi çalışmaların en seçkin yeni örnek-

leri, Doğu kesimini görmezden gelen tipik niteliği ile Batı tarihyazımının ortaya koyduğu, kıtanın geleneksel jeopolitik dengesizliğini bir ölçüde düzeltmiştir. Ancak, bu ilgilenmede hâlâ makul bir dengeyi tutturulması gereklidir. Üstelik, gerekli olan şey, iki bölgenin ele alınışında, yalnızca bu bölünmenin karşılaştırmalı bir açıklaması, farklılıklarının çözümlenmesi ve karşılıklı bağımlılıklarının dinamiğinin belirtilmesi açısından bir eşitlik sağlamak değildir. Doğu Avrupa'nın tarihi yalnızca, basit olarak Batı Avrupa tarihinin kötü bir kopyası sayılamaz. Doğu Avrupa'nın tarihi, Batı Avrupa'nın tarihini etkilemeksizin onunla yan yana konulabilecek bir şey de değildir; kıtanın daha "geri" bölgelerinin gelişmesi daha "ileri" bölgeler üzerine alışılmamış şekilde ışık saçabilir ve çoğu kez, sırf Batılı bakış açısının sınırlılıkları nedeniyle gözden kaçmış, onun içindeki yeni problemlere yardımcı olabilir. Böylelikle, alışlagelmiş alışkanlıktan farklı olarak, kıtanın Batı ve Doğu olarak dikey bölünmesi burada, çalışma boyunca tartışılan maddelerin temel örgütleyici ilkesi olarak ele alınmaktadır. Kuşkusuz her bölge içinde belli başlı toplumsal ve siyasal farklılıklar her zaman var olmuştur ve bunlar hak ettikleri ölçüde karşılaştırılacak ve araştırılacaktır. Bu yöntemin hedefi, hem Doğu hem de Batı'daki belli başlı Mutlakıyetçi Devletlerin birbirine karşıt yörelerini aydınlatmaya yardımcı olabilecek bir bölgesel *tipoloji* önermektir. Böyle bir tipoloji, ana çizgileriyle de olsa, başka şeylerin olduğu kadar Mutlakıyetçiliğin de incelenmesinde, jenerik kuramsal yapılarla belirli olay tarihleri arasında çoğu kez var olmayan aracı bir kavramsal düzlemin belirlenmesine yardımcı olabilir.

Üçüncü ve son olarak, bu çalışmanın *nesnesinin* –Mutlakıyetçi Devlet– seçimi, tarihyazımının ortodoks türlerinden farklı olarak geçici bir eklemlemenin doğrultusunu saptamaktadır. Tarih yazmanın geleneksel çerçeveleri, ya tek tek ülkeler ya da kapalı dönemlerdir. Nitelikli araştırmaların büyük çoğunluğu kesinlikle ulusal sınırlar içinde yürütülmüştür; ve uluslararası perspektifle bu sınırları aşan bir çalışma genellikle sınırlandırılmamış bir dönemi ele alır. Her iki durumda da, tarihsel zaman ister "eski moda" anlatılar şeklinde, isterse 'modern' sosyolojik araştırmalar şeklinde olsun, normal olarak herhangi bir sorun ortaya koymaz görünür. Olaylar ya da kurumlar, az ya da çok devamlılık arz eden homojen bir geçicilik içinde yüzüyor gibidir. Her ne kadar bütün tarihçiler, toplumun farklı katmanları ya da sektörleri arasındaki değişim hızının doğal olarak farkında olsalar da, gelenek ve kolaylık, genellikle bir çalışmanın gerektirdiği biçimi dikte eder ya da kronolojik bir monizmi tebliğ eder. Demek ki çalışmanın malzemesi, tek bir zaman kesitiyle ölçülen ortak bir çıkış ve ortak bir sonucu paylaşmış gibi ele alınır. Bu çalışmada öyle değişmez, homojen bir geçicilik yoktur: zira Avrupa'nın

–Doğu’da ve Batı’da– belli başlı Mutlakıyetçiliklerinin, *devirleri* kesinlikle son derece çeşitliydi ve bu çeşitlilik, devlet sistemleri olarak onların farklı doğalarının (niteliklerinin) temelini oluşturan bir şeydi. İspanyol Mutlakıyetçiliği ilk büyük yenilgisini geç 16. yüzyılda Hollanda’da aldı; İngiliz Mutlakıyetçiliği 17. yüzyıl ortalarında biçildi; Fransız Mutlakıyetçiliği 18. yüzyılın sonuna kadar varlığını sürdürdü; Prusya Mutlakıyetçiliği 19. yüzyılın sonlarına kadar yaşadı; Rus Mutlakıyetçiliği ancak 20. yüzyılda devrilebildi. Bu büyük toplumsal yapıların tarihlenmesindeki geniş ayrılmalar, kaçınılmaz olarak onların yapı ve evrimindeki derin farklılıklara tekabül ediyordu. Bu çalışmanın belirli hedefi Avrupa Mutlakıyetçiliğinin tüm spektrumu olduğu için herhangi bir münferit geçicilik tümünü kapsamaz. Mutlakıyetçiliğin öyküsünün birbirinin üstüne binen pek çok başlangıcı ve birbirine benzemeyen, karışık pek çok sonu vardır. Temelinde yer alan birlik [unity], gerçek ve çok derindir ama doğrusal bir süreklilik göstermez. Bölgeden bölgeye farklılıklar gösteren çok sayıdaki kırılma ve yer değiştirmeleriyle Avrupa Mutlakıyetçiliğinin karmaşık sürekliliği, bu çalışmada tarihsel malzemenin ortaya konmasını zorunlu kılar. Bu nedenle, erken modern çağdan sonra kapitalist üretim biçiminin zaferini garanti eden süreçlerin ve olayların tüm çevrimi burada ihmal edilecektir. İlk burjuva devrimleri, kronolojik olarak, mutlakıyetçiliğin son dönüşümünden çok önce meydana gelmişti. Bununla birlikte, bu çalışmanın amacı açısından, burjuva devrimleri kategorik olarak mutlakıyetçiliğin arkasında kalır ve sonraki bir çalışmada ele alınacaktır. Nitekim, her biri burada ele alınan “dönemlerin” sınırları içine –Avrupa’da Mutlakıyetçiliğin çeşitli evreleriyle eş zamanlı olarak rahatlıkla girse de– ilkel sermaye birikimi, dinsel reformasyonun doğuşu, ulusların oluşumu, deniz aşırı emperyalizmin yaygınlaşması, sanayileşmenin ortaya çıkışı burada tartışılmayacak ya da incelenmeyecektir. Bunların tarihleri aynı; zamanları farklıdır. Birbirini izleyen burjuva devrimlerinin bilinmeyen ve kafa karıştıran tarihleri burada bizim ilgi alanımıza girmiyor: bu çalışma, Mutlakıyetçi Devletlerin doğası ve gelişmesi, bunların siyasal öncelleri ve hasımlarını incelemekle sınırlıdır. Bunu izleyecek iki çalışma özellikle ve sırasıyla, Hollanda’nın Alman Birliği’ne isyan edişinden başlayarak büyük burjuva devrimleri zinciri ve uzun, açıklanmamış bir evrim sonucu bunlardan doğan çağdaş kapitalist devletlerin yapısıyla ilgilenecektir. Bu ciltteki kimi kuramsal ve siyasal tartışmaların imlemeleri, izleyen bu çalışmalarda tamamen aşikâr bir hale gelecektir.

Devlet’in bu düşüncenin merkezî teması olarak seçilmesi hakkında da son bir söz söylemek gereklidir. Bugün, Marksist ve Marksist olmayan çevrelerde “aşağıdan tarih” bir düstur haline gelmiş ve geçmişin anlaşılmasında bel-

li başlı kazanımlar sağlamışken; her şeye rağmen tarihsel maddeciliğin temel aksiyomlarından birini hatırlamak zorunludur: sınıflar arasındaki seküler mücadele, eninde sonunda, toplumun ekonomik ya da kültürel düzeylerinde değil de *siyasal* düzeyde sonuca bağlanır. Başka bir deyişle, sınıflar var olduğu sürece, üretim ilişkilerindeki temel değişimlere damgasını vuran devletlerin oluşumu ve yıkılışıdır. Sınıf hegemonyasının anlaşılması güç bir mekanizması olarak “yukardan tarih”, bu nedenle “aşağıdan tarih”ten daha az önemli değildir: gerçekten de, sonuçta “yukarıdan tarih” olmaksızın “aşağıdan tarih” tek yanlı (o da iyi yanıyla) kalır. Olgunluk döneminde Marx şunları yazıyordu: “Özgürlük, devleti topluma dayatılan bir organ olmaktan kurtarır, tamamen ona tâbi olan bir organa dönüştürebilmektir; ve bugün dahi devlet biçimleri, devletin ‘özgürlüğünü’ sınırlandırabildikleri ölçüde daha çok ya da daha az özgürdürler.” Bir yüzyıl sonra, devletin tümüyle ortadan kaldırılması devrimci sosyalizmin hâlâ hedeflerinden birisi olarak ortadadır. Ancak, onun kesin olarak yok oluşuna verilen fevkalade önem, onun tarihteki varlığının tüm ağırlığına tanıklık etmektedir. Mutlakıyetçilik, modern dünyadaki ilk uluslararası devlet sistemi, sınırlarını ya da bize öğreteceği dersleri hiçbir şekilde tüketmemiştir. Bu çalışmanın hedefi bunların bazılarının tartışılmasına katkıda bulunmaktır. Yanlışları, kavrama noksanları, gözden kaçırdıkları, tutarsızlıkları, yanlılıkları rahatlıkla kolektif bir tartışmanın eleştirisine bırakılabilir.

I

BATI AVRUPA

Batı'da Mutlakıyetçi Devlet

14. ve 15. yüzyıllarda Avrupa ekonomisi ve toplumunun uzun süren krizi geç Ortaçağlar'ın feodal üretim biçiminin sıkıntılarını ve sınırlarını gösteriyordu.¹ Bu dönemin kıta çapındaki çırpınıklarının nihai *siyasal* sonucu neydi? Batı'da, 16. yüzyıl içinde Mutlakıyetçi Devlet ortaya çıktı. Fransa, İngiltere ve İspanya'nın merkezileşmiş monarşileri, piramit yapılı, egemenliğin parselenmiş olduğu Ortaçağ toplumsal formasyonlarından mülkleri ve biat-sistemleriyle kesin bir kopuşu temsil ediyordu. Bu monarşilerin tarihsel niteliği konusundaki tartışma, Engels'in bunları eski feodal soylulukla yeni kent-sel burjuvazi arasındaki sınıf dengesinin bir ürünü olarak gördüğü ünlü sözünden sonra hep devam etti: "Bununla birlikte, istisna olarak, savaşılan sınıfların birbirini dengeledikleri (*Gleichgewicht halten*) zamanlar olur; o kadar ki görünüşteki bir aracı olarak devlet gücü, o an için, her ikisinden de belirli ölçüde bir bağımsızlık kazanır. 17. ve 18. yüzyılların mutlak monarşileri, soylulukla kentli (burgher) sınıf arasındaki dengeyi (*gegeneinander balanciert*) koruyan monarşilerdi."² Bu pasajın çok yönlü nitelemeleri Engels hesabına bazı kavramsal rahatsızlıklara işaret eder. Ancak, hem Marx hem de Engels'in daha sonraki birbirini izleyen formülasyonlarının dikkatlice incelenmesi, aslında, benzer bir Mutlakıyetçilik kavramının çalışmalarındaki görece istikrarlı bir tema olduğunu ortaya koyar. Engels aynı temel tezi, başka bir yerde, daha kategorik bir biçimde, "eski mutlak monarşinin temel koşulu",

- 1 Bu çalışmadan önceki kitap olan *Passages from Antiquity to Feudalism*, Londra, 1974'teki tartışmaya bakınız [*Antikiteden Feodalizme Geçişler...*]
- 2 *The Origins of the Family, Private Property and the State*, Marx-Engels, *Selected Works*, s. 588; Marx-Engels, *Werke*, Bd 21, s. 167.

“toprak sahibi aristokrazi ile burjuvazi arasındaki dengeydi” diyerek tekrarlamıştır.³ Gerçekten de, Mutlakıyetçiliğin, soylulukla burjuvazi arasında siyasal bir dengeleme mekanizması olarak sınıflandırılması çoğu kez onun, esas itibarıyla bir tür burjuva devleti olarak adlandırılmaya doğru kaydığını, açık ya da örtülü olarak, göstermektedir. Bu kayma en bariz olarak “uygun imalat döneminde, ya yarı-feodal ya da mutlak monarşiye, soyluluğa karşı bir denge (*Gegengewicht*) ve aslında, genel olarak büyük monarşilerin köşe taşı” olarak bir solukta nitelendiği *Komünist Manifesto*’da görülür.⁴ Burada görülen “dengeleme”den, “köşe taşı”na imalı geçiş başka metinlerde de yankı bulur. Engels, Mutlakıyetçilik çağından, “feodal soyluluğun, toplumsal ve siyasal hükümlerinin sona erdiğinin kendilerine kabul ettirildiği” bir dönem olarak da söz eder.⁵ Marx, kendi adına, yeni Mutlakıyetçi Devletlerin yönetsel yapılarının özellikle bir burjuva aleti olduğunu tekrar tekrar iletir sürmüştür. “Mutlak monarşi altında” diye yazıyordu, “bürokrasi, yalnızca burjuvazinin sınıf egemenliğinin bir aracıdır.” Başka bir yerde Marx şöyle ifade edecekti: “Nizami ordu, polis, bürokrasi, ruhban ve yargılama erki gibi hazır ve nazır organlarıyla –sistemli ve hiyerarşik bir işbölümü ve sistemli bir plan sonucu oluşturulan– merkezileşmiş devlet gücü, feodalizme karşı mücadelesinde güçlü bir silah olarak yeni gelişmeye başlayan orta sınıf topluma hizmet için, mutlak monarşi günlerinde ortaya çıkmıştı”.⁶

Mutlakıyetçilik üzerine bu düşüncelerin hepsi, az ya da çok arzî ve imleyiciydi: Tarihsel maddeciliğin kurucularının her ikisi de Rönesans Avrupa’sında ortaya çıkan yeni merkezî monarşilere ilişkin doğrudan bir kuram ortaya koymamışlardı.

Bu düşüncelerin gerçek ağırlığı sonraki kuşakların kararına bırakılmıştı. Aslında Marksist tarihçiler, Mutlakıyetçiliğin toplumsal doğası meselesini bugüne kadar tartışa gelmişlerdir. Bunun doğru bir sonuca ulaştırılması, gerçekten de, Avrupa’da feodalizmden kapitalizme geçişin ve onu ayırt eden siyasal sistemlerin anlaşılabilirliği için hayati önemdedir. Mutlak monarşiler nizami orduları, kalıcı bir bürokrasiyi, ulusal vergilendirmeyi kodifiye edilmiş hukuku ve bütünleşmiş bir pazarın başlangıcını yaratmışlardı. Bütün bu özellikler kapitalizme uygun görünmektedir. Bütün bunlar özgün feodal üretim tarzının Avrupa’daki çekirdek kurumu serfliğin ortadan kalkışıyla çıktığı için, Marx ve Engels’in Mutlakıyetçiliği burjuvazi ile soyluluk arasın-

3 *Zur Wohnungsfrage, Werke*, Bd 18, s. 258.

4 *Marx-Engels, Selected Works*, s. 37; *Werke*, Bd 4, s. 464.

5 *Über den Verfall des Feudalismus und das Aufkommen der Bourgeoisie, Werke* Bd 21, s. 398. Burada aktarılan cümlede “siyasal” hükümlerlik açıkça *staatliche* olarak geçer.

6 Bunun ilk formülasyonu *The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte*’dadır, *Selected Works*, s. 171; ikincisi *The Civil War in France, Selected Works*, s. 289.

da denge ya da hatta sermayenin kendisinin açık tahakkümü olarak temsil eden bir devlet sistemi olarak tanımlamaları çoğu kez makul görünmüştür. Bununla birlikte, Batı'daki Mutlakiyetçi Devletin daha dikkatli bir şekilde incelenmesi kaçınılmaz olarak bu yargıları zayıflatmaktadır. Zira serflığın sona ermesi kırsal alanda feodal ilişkilerin öylece ortadan kalkması anlamına gelmiyordu. İkisinin özdeşleştirilmesi yaygın bir hatadır. Her ne kadar fazladan özel ekonomik baskı, kişisel bağımlılık ve birincil üreticinin üretim gereğiyle bir arada oluşu, kırsal artının emek şeklinde sızdırılması ya da aynı olarak ödenmesini, aristokratik tarımsal mülkiyet serbest bir pazarı ve insan gücünün gerçek hareketliliğini engellediği sürece, zorunlu olarak ortadan kaldırmıyordu. Başka bir deyişle, emek, "iş-gücü" haline gelebilmek için varoluşunun toplumsal koşullarından ayrılmadığı sürece, kırsal üretim ilişkileri feodal olarak kalıyordu. Toprak rantının yerinde bir analizini yaptığı *Kapital'de* Marx'ın bizzat kendisi bunu açıkça belirtmiştir: "Emek rantının aynı ranta dönüştürülmesi toprak rantının doğasında herhangi önemli bir değişiklik yaratmaz... Biz burada nakti-rant (parasal-rant) derken, aynı rantın biçimindeki bir değişiklikten başka bir şey olmayan toprak-rantı demek istiyoruz ki toprak-rantı, emek-rantının değişik halinden başka bir şey değildir... Bu tür bir rantın temeli, her ne kadar yok oluşuna doğru yaklaşmaktaysa da, onun ayrılma noktasını oluşturan aynı rantın temeliyle aynı kalır. Eskiden olduğu gibi, doğrudan üretici, ister miras yoluyla ya da başka bir geleksel hak nedeniyle olsun hâlâ tasarruf hakkına sahiptir ve en zorunlu üretim koşullarının sahibi olan lordu için fazladan angarya-işgücü sağlamak zorundadır. Yani, kendisine paraya dönüştürülmüş artı-ürün şeklinde herhangi uygun bir karşılık ödenmez."⁷ Temel üretim araçlarının sahibi olmayı sürdüren lordlar, herhangi bir sanayi öncesi toplumda kuşkusuz soylu toprak sahipleriydi. Erken modern çağ boyunca –ekonomik ve siyasal olarak– egemen sınıf böylelikle Ortaçağlar'daki *aymı* sınıfı: feodal aristokrasi. Bu soyluluk Ortaçağlar'ın sona ermesinden sonraki yüzyıllarda muazzam bir değişim geçirdi; ancak, Mutlakiyetçiliğin tarihinin başından sonuna kadar, siyasal gücü elinde bulunduğu [konumdan] hiçbir zaman sökülüp atılamadı.

Ortaçağlar'ın sonunda zuhur eden feodal sömürü *biçimlerindeki* değişiklikler, kuşkusuz, önemsiz olmaktan çok uzaktı. Gerçekten de, devlet biçimlerini değiştiren işte tam da bu değişikliklerdi. Mutlakiyetçilik esas itibariyle tam da buydu: köylü kitlelerini, ödeme şekillerinin değiştirilmesinden el-

7 *Capital*, III, s. 774, 777. Feodalizmden Kapitalizme Geçiş konusunda 1950'lerin ünlü tartışmasında Dobb'un bu temel sorun üzerine Sweezy'ye verdiği "Yanıt" güçlü ve kolay anlaşılırdır: *Science and Society*, XIV, no. 2, Bahar, 1950, s. 157-167, özellikle s. 163-164. Sorunun kuramsal önemi aşikârdır. Örneğin, İsveç gibi bir ülkede, standart tarihsel anlatılar, gerçek serflığın mevcut olmadığı gerekçesiyle hâlâ "orada feodalizm olmadığını" iddia etmektedir. Aslında, geç Ortaçağ boyunca İsveç kırsalında feodal ilişkiler egemendi.

de ettikleri kazançlara rağmen ve buna karşıt olarak, eski geleneksel toplumsal pozisyonlarına sıkıştırmayı amaçlayan *feodal tahakkümün yeniden düzenlenen ve yeniden güçlendirilen mekanizması*. Bir başka deyişle Mutlakıyetçi Devlet hiçbir zaman aristokrazi ile burjuvazi arasında hakem olmadığı gibi, yeni doğmakta olan burjuvazinin aristokraziye karşı bir aleti de olmadı: tehdit altındaki soyluluk için siyasal koruma sağlayan yeni bir kabuk oldu. İngiltere'den Rusya'ya bir nesil Marksist tarihçinin üzerinde anlaştığı şey, yirmi yıl önce [Christopher] Hill tarafından özetlenmişti: “Mutlak monarşi, kendisinden önce gelen feodal mülklerin monarşisi olan feodal monarşiden farklı bir şeydi. Ama, aynen hepsi burjuvazinin yönetim biçimleri olan cumhuriyet, anayasal monarşi ve faşist diktatörlükte olduğu gibi, yönetici sınıf değişmedi.”⁸ Soyluluğun gücünün yeni biçimi, erken modern çağın geçiş niteliğindeki toplumsal formasyonunda meta üretiminin ve değişimin yaygınlaşmasıyla belirlenmişti. Althusser, bu anlamda, onun niteliğini doğru olarak tespit etmiştir: “Mutlak monarşinin siyasal rejimi, meta ekonomisinin geliştiği bir çağda feodal hakimiyet ve sömürünün sürdürülmesi için gerekli olan yeni bir siyasal biçimden farklı bir şey değildi.”⁹ Ancak, Mutlakıyetçiliğin ortaya çıkışında söz konusu olan tarihsel transformasyonun boyutları hiçbir şekilde küçümsenemez. Aksine, yeni bir Mutlakıyetçilik olgusu ortaya çıkaran aristokratik devletin ve feodal mülkiyetin yapısındaki muazzam değişikliğin tüm mantığını ve önemini kavrayabilmek için bu zorunludur.

Toplumsal formasyonun içinde bir dizi parsellenmiş hükümlerlik olan feodalizm, daha önce çelişkili bir şekilde, bir üretim biçimi olarak, iktisat ve siyasetin organik *birliği* şeklinde tanımlanıyordu. Artı ürün elde edilmesinin mekanizması olarak serflik kurumu, köyün moleküler düzeyinde ekonomik sömürü ile siyasal-hukuksal tahakkümü birbiriyle kaynaştırıyordu. Lord tipik olarak kendi hesabına ülkeyi kendi mülkü kabul eden üst senyöre sada-

8 Christopher Hill, “Comment” (Transition from Feodalism to Capitalism), *Science and Society*, XVII, no. 4, Güz 1953, s. 351. Bu yargının terimleri ihtiyatla ele alınmalıdır. Kuşkusuz Mutlakıyetçiliğin genel ve belirli bir döneme ait karakterinin, faşizm gibi yerel, sıra dışı rejimlerle formal olarak karşılaştırılması uygun olmaz.

9 Louis Althusser, *Montesquieu, Le Politique et l'Histoire*, Paris, 1969, s. 117 [*Politika ve Tarih*, çev. Alaeddin Şenel - Ömür Sezgin, V Yayınları, 1987]. Bu formülasyon yeni ve temsili olduğu için seçilmiştir. Bununla birlikte, Mutlakıyetçiliğin kapitalist ya da yarı-kapitalist karakteri bazen hâlâ görülebilir. Poulantzas, her ne kadar ifadesi muğlak ve çok anlamlı ise de, yine de önemli çalışması *Pouvoir Politique et Classes Sociales*, s. 169-180'de Mutlakıyetçi Devletlerin böyle sınıflandırılmasının basiretsizliğini teslim eder. Sovyet tarih dergilerinde, Rus Mutlakıyetçiliği üzerine yürütülen son tartışma, her ne kadar kronolojik olarak daha nüanslıysa da, birbirinden kopuk benzer örnekler ortaya koymuştur. Örneğin bakımız, A. Ya. Avrek, “Russkii Absolutizm i evo Rol, v Utverzhdenie Kapitalizma ve Rossii”, *Istoriya SSSR*, Şubat 1968, s. 83-104. Yazar burada Mutlakıyetçiliği, “burjuva devletin ‘prototipi’” olarak telakki eder. Averkh'in görüşleri daha sonraki tartışmada ağır bir şekilde eleştirilmiştir ve tartışmanın genel akışı içinde tipik değildir.

kat ve şövalyelik hizmeti sunuyordu. Ödeme şekillerinin para rantı halinde genelleştirilmesiyle köylülüğün siyasal ve ekonomik tazyikinin hücresele bütünlüğü geniş ölçüde zayıflamıştı ve ilişkilerin bozulması tehdidini getiriyordu ki bu yolun sonu “özgür emek” ve de “iş sözleşmesi” idi. Feodal lordun sınıf iktidarı böylelikle serflikin tedrici ortadan kalkışıyla doğrudan tehlikeye altına giriyordu. Bunun sonucu, siyasal-hukuksal tahakkümün, yukarıya doğru, merkezileşmiş, silahlanmış bir zirve ile –Mutlakıyetçi Devlet’le– yer değiştirmesiydi. Köy düzeyinde etkisi azaltılmış olsa da “ulusal” düzeyde temerküz etmiş hale geliyordu. Bunun sonucu, en kalıcı siyasal işlevi toplumsal hiyerarşinin en altındaki köylü ve plep kitleleri ezmek olan krallık iktidar aygıtının sağlamaştırılması, takviye edilmesiydi. Bu yeni devlet cihazı, ayrıca doğası gereği, bireyleri ve bizzat soyluluk içindeki grupları disiplin altına alacak ya da müdahale edebilecek bir baskı gücüyle donatılıyordu. Böylelikle, Mutlakıyetçiliğin ortaya çıkışı, göreceğimiz gibi, egemen sınıfın kendisi için de hiçbir zaman pürüzsüz, evrimci bir süreç olmadı: eninde sonunda ortak çıkarlarına hizmet ettiği feodal aristokrasi içinde de son derece keskin kopuşlar ve çatışmalara yol açtı. Aynı zamanda, siyasal gücün, toplumsal düzenin tepesinde merkezileşmiş bir monarşi halinde temerküz etmesinin nesnel tamamlayıcı hedefi de alttaki feodal mülk birimlerinin ekonomik anlamda birleştirilmesiydi. Meta ilişkilerinin gelişmesiyle ekonomik sömürünün ve siyasal hukuksal tahakkümün temel bağının çözülmesi yalnızca ikincinin toplumsal sistemin tepesindeki krallığa artan bir şekilde yansıtılması değil, aynı zamanda birinciye, ekonomik sömürüyü garanti eden telafi edici mülkiyet unvanlarının sağlanmasıydı. Bir başka deyişle, feodal yönetim şeklinin bir bütün olarak yeniden düzenlenmesi ve özgün *fief* sisteminin sulandırılmasıyla, hükümlanlık daha “mutlak” hale gelirken, toprak sahipliği giderek daha az “şarta bağlı” olma eğilimi gösterdi. Ortaçağlar’ın vasallık kavramının zayıflaması her iki yönde işledi: bir yandan monarşiye yeni ve olağanüstü güçler bahşedilirken, aynı zamanda soyluluğun mülkleri geleneksel kısıtlamalardan kurtarıldı. Yeni dönemde tarımsal mülkiyet, (değişmiş adli sistemde kendisi tarih hatası haline gelmiş olan bir terim kullanılabilirse) sessizce feodal lordun tasarrufundan kurtarıldı. Yeni dönemde düzenli olarak siyasal temsil haklarını kaybeden aristokrat sınıfın üyeleri, aynı tarihsel sürecin bir sonucu olarak mülkiyet açısından ekonomik kazançlar elde ettiler. Soyluluğun toplumsal gücünün bu yeniden dağıtımının nihai etkisi Mutlakıyetçiliğin devlet aygıtı ve adli düzeni oldu ki bunların eşgüdümü toprağa bağlı olmayan köylülüğü yeni bağımlılık biçimlerine mahkum ederek aristokratik yönetimin etkinliğini artırdı. Rönesansın kralcı devletleri, her şeyden önce, kırsal kitleler üzerinde soyluluğun hükümlanlığının sürdürülmesinin en modern araçları haline geldi.